

Dr Franjo Kamenečki

Institut za za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela Zagreb

POTROŠNJA VOĆA U JUGOSLAVIJI — TENDENCIJE I IZVORI

UVOD

Potrošnja voća općenito, posebno potrošnja pojedinih njegovih vrsta i skupina, u Jugoslaviji još nije dovoljno ispitana, naročito s ekonomskog stajališta.

Osnovni podaci o potrošnji voća dobiveni su bilancama, ali oni nisu dovoljno detaljizirani, jer se odnose na pojedne skupine voća, kao manje agregate. Daljnji podaci prikupljeni su Anketama o seljačkim gospodarstvima i o potrošnji i porodičnim budžetima četveročlanih radničkih i službeničkih porodica do 1961. godine, odnosno Anketama o potrošnji i porodičnim budžetima poljoprivrednih, mješovitih i nepoljoprivrednih domaćinstava od 1963. godine.

Potrošnja voća u seljačkim domaćinstvima iskazana je samo kao agregat, dok je u radničkim i službeničkim porodicama raščlanjena, ali nedovoljno. Tako nisu poznate detaljnije promjene, koje se zbivaju u strukturi te potrošnje.

Nadalje, do sada izvršena ekonomska istraživanja odnose se samo na potrošnju voća u zavisnosti od dohotka, a nema detaljnijih pokazatelja. Zato se tako dobiveni koeficijenti elastičnosti potrošnje voća odnose na voće kao agregat, a nema odgovarajućih koeficijenata elastičnosti potrošnje pojedinih vrsta i skupina voća. Za globalne, makroekonomske analize, takvi pokazatelji su zadovoljavajući, ali oni to nisu sa stajališta voćarstva kao poljoprivredne grane, odnosno sa stajališta potrebnog razvoja voćarstva u skladu s promjenama u potrošnji. To što vrijedi za svježe voće vrijedi još više za voćne prerađevine.

Naime, agregatni pokazatelji pretpostavljaju da je potrošnja svježeg voća i prerađevina homogena, tj. da se ne mijenja njena struktura po vrstama i skupinama voća i prerađevina. Budući da se ta struktura ipak mijenja, to za odgovarajući razvoj voćarstva nisu dovoljni samo podaci u ukupnoj potrošnji svježeg voća ili prerađevina, već su potrebni podaci o potrošnji po vrstama i skupinama voća i prerađevina. Sa stajališta potrebnog razvoja voćarstva nije svejedno da li brže ili sporije raste ili opada potrošnja jabuka, krušaka, kajsijsa ili bresaka, itd., odnosno da li potrošnja jednih vrsta prerađevina raste, a drugih opada. Zato se jednim agregatnim pokazateljem u budućnost ekspandira postojeća struktura potrošnje, dok potrošnja pojedinih vrsta i skupina voća i prerađevina ekspandira različito.

Također nema pokazatelja o sezonskoj potrošnji pojedinih vrsta i skupina voća i o njihovoj supstituciji. To, međutim, nije slabost samo naše statistike, već je to opća slabost u ekonomici voćarstva.

Kad je riječ o potrošnji voća moramo čitaoca upozoriti na različiti sadržaj tog pojma. U protivnom su moguće velike razlike u podacima i zablude.

Zavisno o tome na što se odnosi, potrošnja voća može biti različita. Za svaku od njih primjenjuje se drukčiji naziv. Odnosi li se samo na potrošnju voća u svježem stanju, tada je to potrošnja svježeg voća. Nasuprot njoj stoji potrošnja voćnih prerađevina (suho voće, džemovi, kompoti, sokovi i dr.), koje sa svježim voćem stoje u određenim tehnološkim odnosima. Zato se te dvije potrošnje ne mogu mehanički zbrajati, niti se smiju izjednačavati s ukupnom potrošnjom voća.

Budući da odnosi između potrošnje svježeg voća i voćnih prerađevina mogu biti različiti (što naročito dolazi do izražaja u međunarodnim usporedbama), kao što su različiti tehnološki odnosi između pojedinih voćnih prerađevina i svježeg voća, to je za dobivanje realnih i usporedivih pokazatelja o potrošnji voća potrebno sve prerađevine iskazati u svježem voću i dodati (direktno) potrošnji svježeg voća. Tako se dobiva treća veličina, tj. ukupna potrošnja voća izražena u svježem stanju. Razlika između pojedinih veličina može biti velika. Tako, na primjer, potrošnja svježeg voća po stanovniku u USA je relativno mala, dok je ukupna potrošnja voća izražena u svježem stanju među najvećima u svijetu, jer je velika potrošnja voćnih prerađevina.

Nadalje, osobna potrošnja prehrambenih proizvoda, pa i voća, može se podmirivati iz različitih izvora. To može biti prirodna potrošnja ili autokonsum proizvođača, koji se podmiruje iz vlastite proizvodnje, te potrošnja koja se podmiruje putem tržišta. Posljednja se može podmirivati putem trgovine na malo (dijelom i ugostiteljstva) ili seljačke tržnice, kao i iz domaće proizvodnje ili iz uvoza.

Odnosi u potrošnji istog prehrambenog proizvoda između pojedinih izvora također mogu biti različiti i mijenjaju se.

Pomanjkanje svih potrebnih podataka postavlja seriozna ograničenja u ovom radu. Zato se moramo ograničiti samo na analizu potrošnje svježeg voća i voćnih prerađevina i na analizu potrošnje po izvorima u okviru raspoloživih podataka, kako bismo dobili bar osnovne pokazatelje i ukazali na najvažnije pojave.

1) OSNOVNE TENDENCIJE KRETANJA POTROŠNJE VOĆA U JUGOSLAVIJI

a) Tendencije kretanja potrošnje voća po stanovniku prema bilancama 1952—1969. godine

Prema podacima iz bilanci, potrošnja voća po stanovniku u Jugoslaviji općenito raste, ali različito po vrstama i skupinama, odnosno različito raste potrošnja domaćeg i uvoznog te svježeg i suhog voća. To je vidljivo iz podataka tabele 1.

Tabela 1 Potrošnja voća po stanovniku u Jugoslaviji prema bilancama 1952—1969. godine

Godina	— (kg)			
	Svježe voće i grožđe	Orasi i bademi	Agrumi	Suho voće
1953.	56,3	1,8	0,2	0,6
1954.	35,6	1,9	0,3	0,5
1955.	56,8	1,8	0,5	0,6
1956.	29,5	1,5	0,6	0,3
1957.	47,8	0,9	0,7	0,4
1958.	45,2	1,2	1,0	0,6
1959.	68,6	1,8	1,4	1,1
1960.	35,9	1,5	2,1	1,1
1961.	46,5	1,6	2,4	1,6
1962.	40,0	2,0	1,8	1,6
1963.	56,0	2,0	2,4	0,9
1964.	56,2	2,0	3,1	1,0
1965.	45,2	1,9	3,2	0,3
1966.	59,4	1,4	4,3	0,8
1967.	63,2	1,8	4,5	1,0
1968.	58,6	1,2	5,3	0,4
1969.	66,4	1,8	8,3	1,5
1952.	35,4	1,8	0,1	0,5

Izvori: SGJ—1963. i 1971.

Potrošnja svježeg voća i grožđa¹⁾ (bez agruma) u agregatu je rasla, ali je veoma nestabilna po godinama. Naglo raste ili pada, zavisno od rodnosti. To znači da je prvenstveno određena proizvodnjom i da je uglavnom naturalna, tj. da nije stabilizirana putem tržišta.

Potrošnja oraha i badema je mala i nestabilna, a u analiziranom vremenskom nizu nije rasla.

Najizraženiju tendenciju porasta potrošnje imaju agrumi²⁾, odnosno južno voće, koje se skoro isključivo uvozi. Zato je potrošnja tog voća funkcija uvoza, pa i njen porast po stanovniku odražava porast uvoza. Domaća proizvodnja tog voća je beznačajna. Tako je 1965/69. godine proizvodnja narandži i mandarina u Jugoslaviji iznosila samo 473 tone, dok je uvoz južnog voća iznosio prosječno 112.062 tone godišnje.

Potrošnja suhog voća³⁾ po stanovniku također je mala i nestabilna, ali se povećava.

- 1) Obuhvaća slijedeće vrste: jabuke, kruške, dunje, šljive, trešnje, višnje, kaj-sije, breskve, ribiz, maline, jagode, grožđe, lubenice, dinje i svježe smokve.
- 2) Obuhvaćene narandže, mandarine, limuni, banane, ananas, kokosov orah i grapefruit.
- 3) Obuhvaćene su suhe šljive, smokve i grožđe (bez datulja).

Iz navedenih podataka vidljivo je da potrošnja svježeg voća i grožđa po stanovniku u Jugoslaviji raste, da brže od nje raste potrošnja agruma, da je potrošnja oraha i badema mala i da stagnira, dok je potrošnja suhog voća mala, ali se povećava. Drugim riječima, potrošnja voća nije homogena i stabilna, nego se mijenja po vrstama i skupinama. To je još vidljivije iz petogodišnjih prosjeka.

Tabela 2 Prosječna potrošnja voća po stanovniku u Jugoslaviji po razdobljima

Razdoblje	(kg)			
	Svježe voće i grožđe	Orasi i bademi	Agrumi	Suho voće
1952/56.	42,72	1,76	0,34	0,50
1957/61.	43,80	1,40	1,52	0,96
1962/66.	48,78	1,86	2,96	0,92
1965/69.	58,56	1,62	5,12	0,80

Dok je potrošnja svježeg voća i grožđa između 1952/56. i 1965/69. godine porasla za 37%, potrošnja agruma porasla je čak 15 puta, a potrošnja suhog voća za 60%. Potrošnja oraha i badema nestabilna je i u prosjecima.

Navedene temeljne promjene u potrošnji voća u Jugoslaviji kvantificiraju jednadžbe trendova i stope rasta, koje za razdoblje 1952—1969. godine glase.

	Jednadžba trenda	Stopa rasta (%)
Svježe voće i grožđe	$Y_c = 40,2515 + 1,16388 X$	2,38
Orasi i bademi	$Y_c = 1,6497 + 0,00134 X$	0,008
Agrumi	$Y_c = 1,6114 + 0,3725 X + 0,02723 X^2$	17,86
Suho voće	$Y_c = 0,5556 + 0,3137 X$	4,04

Ishodište = 1952. godina

Jedinica Y—a = 1 kg

Jedinica X—a = 1 godina

U analiziranom osamnaestgodišnjem nizu potrošnja svježeg voća i grožđa po stanovniku prosječno je rasla za 1,16 kg ili po stopi od 2,38% godišnje. Potrošnja oraha i badema rasla je neznatno, a potrošnja agruma imala je izvanredno visoku stopu rasta od 17,86%. Značajnu stopu rasta imala je i potrošnja suhog voća, ali je zato što je inače mala, porast bio malen u apsolutnom smislu.

Dakle, u Jugoslaviji najbrže raste potrošnja agruma. Ipak, unatoč znatnom uvozu, ta je potrošnja apsolutno i relativno mala. Doda li se potrošnja agruma potrošnji ostalog svježeg voća, godine 1965/69. ona je iznosila 63,68 kg po stanovniku, od čega je na agrume otpadalo 8%.

Zato se usporedo s porastom potrošnje svježeg voća u Jugoslaviji može očekivati daljnji porast potrošnje agruma, što će nužno rezultirati u porastu uvoza.

b) Potrošnja voća po stanovniku u Jugoslaviji prema Anketama

Usporediva serija o potrošnji svježeg voća i grožđa od 1955. do 1969. godine postoji samo za seljačka domaćinstva. Po članu domaćinstva ta potrošnja je iznosila:

Tabela 3 Potrošnja svježeg voća po članu seljačkih domaćinstava u Jugoslaviji 1955—1969. godine

		(kg)	
Godina	Potrošnja	Godina	Potrošnja
1955.	18	1963.	24
1956.	17	1964.	23
1957.	14	1965.	14
1958.	22	1966.	17
1959.	25	1967.	21
1960.	21	1968.	29
1961.	28	1969.	34
1962.	25		

Izvori: SGJ—1963, 1969. i 1971, SB r. 138 i 265.

Potrošnja svježeg voća po članu seljačkih domaćinstava nestabilna je, jer je uglavnom naturalna, ali se povećava. Između 1955. i 1969. godine prosječno je rasla za 0,593 kg ili po stopi od 2,74 % godišnje.

Unatoč porastu i dalje je ostala mala, što znači da u uvjetima značajnijeg ekonomskog rasta i poljoprivredno stanovništvo predstavlja velikog potencijalnog potrošača svježeg voća.

Struktura potrošnje svježeg voća po vrstama i skupinama za seljačka domaćinstva nije poznata. Iz raspoloživih podataka vidljivo je, međutim, da je malena i potrošnja voćnih prerađevina. Tako je u prosjeku 1963/67. godine potrošnja po članu poljoprivrednih domaćinstava iznosila: svježe voće 19,8 kg, voćni sokovi 3,1, prerađevine od voća 1,4 kg.

O potrošnji svježeg voća po nekim vrstama i skupinama u četveročlanim radničkim i službeničkim porodicama podaci postoje od 1954. do 1961. godine, a značajni su što otkrivaju daljnje promjene u strukturi te potrošnje.

Godišnja potrošnja četveročlane radničke porodice iznosila je:

Tabela 4 Potrošnja svježeg voća i voćnih prerađevina u četveročlanim radničkim porodicama u Jugoslaviji 1954—1961. godine

Godina	Jabuke	Grožđe	Ostalo svježe voće ¹⁾	Ukupno	Prerađevine (kg)
1954.	37	9	55	101	13
1955.	45	11	52	108	14
1956.	51	8	46	107	12
1957.	38	10	67	115	11
1958.	52	15	54	121	14
1959.	57	15	72	144	13
1960.	48	13	64	125	13
1961.	55	15	68	138	12
1954/57.	42,7	9,5	55,0	107,2	12,5
1958/61.	53,0	14,5	64,5	132,0	13,0

¹⁾ Uključivo dinje i lubenice.

Izvori: SGJ 1958—1962, SB br. 75, 87, 124, 145, 175, 208, 213, 221 i 258

Potrošnja svih vrsta i skupina svježeg voća u četveročlanim radničkim porodicama je rasla, ali različito. Između 1954/57. i 1958/61. godine porast je iznosio: jabuke 24,1%, grožđe 52,6%, ostalo svježe voće 17,2%, svježe voće ukupno 23,1%, a prerađevine od voća 40%.

Potrošnja svježeg voća rasla je brže od potrošnje prerađevina, a brže od potrošnje jabuka i ostalog svježeg voća rasla je potrošnja grožđa.

Analogne promjene nastale su u potrošnji svježeg voća i prerađevina u četveročlanim službeničkim porodicama.

Tabela 5 Potrošnja svježeg voća i voćnih prerađevina u četveročlanim službeničkim porodicama u Jugoslaviji 1954—1961. godine

Godina	Jabuke	Grožđe	Ostalo svježe voće ¹⁾	Ukupno	Prerađevine (kg)
1954.	43	12	64	119	14
1955.	48	13	61	122	15
1956.	59	11	51	121	15
1957.	47	15	84	146	14
1958.	58	21	68	147	16
1959.	68	22	88	178	16
1960.	57	18	76	151	14
1961.	62	19	91	152	14
1954/57.	49,2	12,7	65,0	127,0	14,5
1958/61.	61,2	20,0	80,7	157,0	15,0

¹⁾ Uključivo dinje i lubenice.

Izvori: Kao u tabeli 4.

Potrošnja svježeg voća u četveročlanim službeničkim porodicama nije stabilizirana, ali je kod svih vrsta i skupina veća nego u radničkim porodicama i raste brže.

Između 1954/57. i 1958/61. godine porast je iznosio: jabuke 24,3%, grožđe 57,4%, ostalo svježe voće 24,1%, svježe voće ukupno 23,6%, preradevine samo 3,4%.

Jednako podacima iz bilanci i podaci iz anketa potvrđuju da potrošnja svježeg voća nije homogena, već da se mijenja njena visina i struktura.

Od 1963. godine promijenjeni su metodologija i obuhvat anketa, tako da nije moguće nastaviti ranije serije. Zato u pomanjkanju ostalih podataka navodimo podatke o mjesečnim nabavkama pojedinih vrsta i skupina voća u četveročlanim radničkim porodicama 1964—1970. godine, kako bi bar u jednoj socijalno—ekonomskoj kategoriji domaćinstva ilustrirali daljnje osnovne tendencije. Njih sadrži tabela 6.

S izuzetkom bresaka te dinja i lubenica, nabavka svih ostalih vrsta i skupina voća je rasla, a najveći porast bio je kod južnog voća, jabuka i šljiva.

Odatle se može zaključiti da je potrošnja svježeg voća i preradevina u četveročlanim radničkim porodicama, kao i općenito, rasla i nakon 1964. godine, ali da je i dalje ostala heterogena s obzirom na različiti porast po vrstama i skupinama.

Navedeni podaci ujedno potvrđuju da u Jugoslaviji raste uloga tržišta u potrošnji voća.

2) IZVORI POTROŠNJE VOĆA U JUGOSLAVIJI

Drugi aspekt analize potrošnje je analiza njenih izvora, koji mogu biti različiti, zbog čega mogu biti različiti i njihovi odnosi. To posebno vrijedi za odnose između prirodne potrošnje i potrošnje podmirlivane putem tržišta. Zato je ova analiza posebno značajna za određivanje uloge tržišta u podmirlivanju potrošnje voća.

Za ovu analizu također ne postoje svi inače potrebni podaci, pa se u cilju potpunijeg prikaza osim podataka o prometu djelomično koristimo i drugim podacima.

a) Promet svježeg voća u trgovini na malo i seljačkoj tržnici u Jugoslaviji

Trgovina na malo i seljačka tržnica (uz ugostiteljstvo) su prometni kanali za direktnu opskrbu potrošača. Zato i promjene u njihovu prometu održavaju promjene u strukturi potrošnje po izvorima.

Nejedinstveni podaci o prometu voća i voćnih preradevina u trgovini na malo postoje od 1956, a za seljačku tržnicu od 1965. godine. Zato je odnose u prometu moguće odrediti samo za 1965/69. godinu, a tendencije kretanja prometa samo u trgovini na malo, i to za jabuke i ostalo svježe voće ukupno.

Tabela 6. Prosječne mjesečne, količine nabavljenog voća u četveročlanim radničkim domaćinstvima Jugoslavije 1964—1970. godine

(kg)

Vrsta — skupina voća	Prosjeci									
	1964.	1965.	1966.	1967.	1968.	1969.	1970.	1964/67.	1967/70.	Indeksi 1967/70. (1964/67 = 100)
Jabuke	2,3	2,2	3,6	4,5	4,9	5,5	6,0	3,15	5,22	165,7
Sljive	0,6	0,5	0,6	0,8	1,2	0,8	0,7	0,62	0,92	148,4
Breskve	0,6	0,4	0,7	0,3	0,2	0,3	0,8	0,50	0,40	80,0
Dinje i lubenice	3,7	1,9	3,0	3,7	2,2	2,1	2,4	3,07	2,60	84,6
Ostalo svježe voće ¹⁾	5,3	2,6	4,0	4,5	5,7	...	4,6	4,10	4,93	120,2
Orah, badem, lješnjak	0,1	0,2	0,1	0,2	0,2	0,3	0,3	0,15	0,25	166,6
Naranče i limuni	0,4	1,3	1,3	1,9	1,5	1,5	1,5	1,22	1,60	131,1
Ostalo južno voće	0,2	0,4	0,5	0,9	0,8	0,8	0,9	0,50	0,85	170,0
Suho voće	0,0	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,10	0,20	200,0
Konzervirano i prerađeno voće	0,3	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,7	0,47	0,65	138,2

¹⁾ Grožđe i ostalo svježe voće, smrznuto voće i povrće.
Izvori: SB br. 360, 416, 482, 526, 614 i 685.

Promet svježeg voća u trgovini na malo 1956—1969. godine iznosio je:

Tabela 7 Promet svježeg voća u trgovini na malo u Jugoslaviji 1956—1969. godine

(tona)

Godina	Jabuke	Južno voće	Svježe i smrznuto grožđe	Ostalo svježe i smrznuto voće	Ostalo svježe voće ukupno
1956.	33.348	30.321
1957.	24.899	33.897
1958.	35.674	37.603
1959.	41.196	45.505
1960.	41.138	55.684
1961.	34.578	58.884
1962.	31.991	34.801	...	(30.125)	64.926
1963.	30.945	33.442	...	(26.284)	59.726
1964.	33.191	47.162	...	(31.064)	78.226
1965.	34.240	51.800	21.431	16.284	94.065
1966.	36.864	64.331	21.752	22.207	(108.290)
1967.	40.210	76.889	21.122	31.049	(129.060)
1968.	48.205	73.034	22.261	25.434	(120.729)
1969.	57.413	81.815	25.130	26.140	(133.085)

Izvori: SB br. 128, 157, 186, 226, 256, 288, 315, 378, 426, 483, 538, 588 i 633.

Promet svih vrsta i skupina voća u trgovini na malo raste. To posebno vrijedi za južno voće te za skupinu ostalog voća bez jabuka. Promet jabuka, doduše, raste ali je nestabilan.

Navedene tendencije kvantificiraju jednadžbe trendova i stope rasta prometa, koje za 1956—1969. godinu glase:

	Jednadžba trenda	Stopa rasta (%)
Jabuke	$Y_c = 29.706,40 + 1.186,84 X$	3,27
Ostalo svježe voće	$Y_c = 20.409,51 + 8.446,47 X$	15,42
Svježe voće ukupno	$Y_c = 50.115,91 + 9.633,31 X$	10,11

Ishodište = 1956. godina
 Jedinica Y—a = 1 tona
 Jedinica X—a = 1 godina

Nasupnot jabukama, čiji je promet sporo rastao, promet ostalog svježeg voća rastao je po 4,7 puta višoj stopi, a brzo je rastao i ukupan promet svježeg voća.

Iz podataka za 1962—1969. godinu vidljivo je da je najbrže rastao promet južnog voća. Njegovo učešće u prometu ostalog svježeg voća (bez jabuka) povećano je od 53,6% u 1962. na 61,5% u 1969. godini.

Tome je razlog veliki porast uvoza južnog voća, što potvrđuju stope njegova rasta za 1956—1969. godinu. One su iznosile: narandže 25,26%, mandarine 6,20%, limuni 17,01%, banane 36,90%, ostalo južno voće 26,28% i južno voće ukupno 22,43% prosječno godišnje. Stopa rasta uvoza južnog voća ukupno bila je 2,2 puta viša od stope rasta ukupnog prometa svježeg voća u trgovini na malo i 1,45 puta više od njenog prometa svježeg voća, bez jabuka. Tako je u prometu trgovine na malo i u potrošnji svježeg voća sve važnije mjesto imalo uvozno južno voće.

Dakle, u podmirivanju potrošnje svježeg voća u Jugoslaviji sve veću ulogu ima trgovina na malo, a u njenom prometu uvozno južno voće.

Da bi se dobila ukupna potrošnja svježeg voća podmirena putem tržišta, prometu u trgovini na malo treba dodati promet na seljačkoj pijaci. Za 1965/69. godinu dobili smo pokazatelje iz tabele 8.

Tabela 8 Prosječni promet svježeg voća u trgovini na malo i na seljačkoj pijaci u Jugoslaviji 1965/69. godine

Vrsta	Trgovina na malo	Seljačka pijaca	Ukupno	Struktura (%)		% prometa u	
				Trg. na malo	Seljačka pijaca	Ukupno	trg. na malo
Jabuke	43.380	33.051	76.431	27,2	22,8	25,1	56,7
Grožđe	22.339	18.934	41.273	14,0	13,1	13,5	54,1
Južno voće	69.574	280	69.854	43,6	0,2	22,9	99,5
Ostalo voće	24.223	92.672	116.895	15,2	63,9	38,3	20,7
Ukupno	159.516	144.937	304.453	100,0	100,0	100,0	52,3

Izvori za seljačku pijacu: SB br. 534, 587 i 694.

U prometu u trgovini na malo glavnu skupinu čini južno voće (43,6%), na drugom su mjestu jabuke, zatim ostalo voće i grožđe. Budući da »ostalo

voće« čini skupina voća različitih vrsta ((kruške, breskve, kajsije, trešnje, višnje, dinje, lubenice i dr.) to je promet svake od tih vrsta malen. To je značajno u usporedbi s prometom na seljačkoj pijaci.

Struktura prometa na seljačkoj pijaci bitno je različita. Na prvom mjestu nalazi se skupina ostalog voća, slijede jabuke i grožđe, dok je promet južnog voća neznatan. To je razumljivo zbog veoma male domaće proizvodnje tog voća.

Budući da je promet dinja i lubenica na seljačkoj tržnici iznosio 54.917 tona i da su one obuhvaćene u skupini ostalog voća, to je na ostalo voće u užem smislu otpadalo 37.755 tona, što je za 50% više od ukupnog prometa ostalog voća u trgovini na malo. Odatle je vidljivo da je seljačka tržnica dominantan izvor potrošnje ne samo dinja i lubenica, već i ostalog nespomenutog voća.

Trgovina na malo dominira u prometu južnog voća, jabuka i grožđa, a seljačka tržnica u prometu skupine ostalog voća.

U ukupnom prometu svježeg voća u Jugoslaviji neznatnu prevagu ima trgovina na malo, i to prvenstveno zbog prometa južnog voća, tako da je uloga seljačke tržnice još uvijek velika.

Iskaže li se promet svježeg voća u trgovini na malo i na seljačkoj tržnici po stanovniku u Jugoslaviji i usporedi s potrošnjom svježeg voća po stanovniku, kako je iskazuje statistika, dobivaju se osnovni odnosi između pojedinih izvora u toj potrošnji.

Prosječna potrošnja svježeg voća po stanovniku (uključivo agrume) u Jugoslaviji prema statistici 1965/69. godine iznosila je 63,68 kg, a prosječni promet iznosio je 15,38 kg, što je jednako 24,1% potrošnje. Tako dolazimo do rezultata da je uloga tržišta u podmirivanju potrošnje svježeg voća u Jugoslaviji mala, tj. da je još uvijek predominantna prirodna potrošnja. To znači da je domaće tržište svježeg voća malo i nerazvijeno, posebno kada je riječ o organiziranom tržištu (trgovina na malo).

Doda li se tome da u trgovini na malo nešto manje od polovice prometa otpada na uvezno južno voće, dolazimo do zaključka da je organizirano domaće tržište ne samo nerazvijeno, već da je velikim dijelom podmireno uvozom. Zato će daljnji razvoj tog tržišta zahtijevati ne samo veći uvoz, nego prvenstveno veću domaću proizvodnju kvalitetnog voća, posebno onog voća čiji je promet sada malen.

Ukratko, želi li se proširiti domaće tržište svježeg voća i tako povećati njegov udio u podmirivanju potrošnje, mora se povećati i domaća proizvodnja, što zahtijeva adekvatan razvoj voćarstva.

Struktura potrošnje svježeg voća po izvorima razlikuje se po socijalno—ekonomskim kategorijama stanovništva. Tako je, prema podacima ankete u 1968. godini, vlastitom proizvodnjom (prirodnom potrošnjom) bio podmiran slijedeći dio ukupne potrošnje pojedinih vrsta i skupina svježeg voća po socijalno—ekonomskim kategorijama domaćinstava: poljoprivredna domaćinstva jabuke 83%, šljive 94%, grožđe 89%, dinje i lubenice 79%, južno voće 40%, ostalo svježe voće 92% i svježe voće ukupno 85%, dok je u nepoljoprivrednim domaćinstvima taj dio zauzima: jabuke 4%, šljive 21%, grožđe 9%, dinje i lubenice 0%, ostalo svježe voće 12,5% i svježe voće ukupno 6%.

Ionako mala potrošnja svježeg voća u poljoprivrednim domaćinstvima uglavnom je podmirena vlastitom proizvodnjom, dok je njen udio u nepoljoprivrednim domaćinstvima neznatan. Kod sve veće socijalno—ekonomske transformacije stanovništva u Jugoslaviji takvi odnosi između naturalne potrošnje i potrošnje podmirivane putem tržišta još jače naglašavaju raniji zaključak o potrebnom razvoju voćarstva.

b) Promet voćnih prerađevina u trgovini na malo i ugostiteljstvu u Jugoslaviji

O prometu voćnih prerađevina također nema svih potrebnih podataka za detaljnu analizu, ali se već iz raspoloživih podataka mogu izvesti temeljni zaključci. Podatke o prometu dopunjujemo podacima o proizvodnji voćnih prerađevina u industriji.

Promet voćnih sokova u ugostiteljstvu kao i promet svih prerađevina u trgovini na malo objašnjava tabela 9.

Tabela 9 Promet voćnih sokova u ugostiteljstvu i promet voćnih prerađevina u trgovini na malo u Jugoslaviji 1956—1969. godine

Godina razdoblje	Ugostiteljstvo		Trgovina na malo—tona			
	Voćni sokovi (000 l)	Marmelada ¹⁾	Ostale prerađevine voća:			
			Ukupno	Suho voće	Voćni sokovi ²⁾	Ostale prerad.
1956.	...	9.300	4.704
1957.	1.680	10.589	5.342
1958.	1.724	10.996	5.999
1959.	1.931	11.263	5.832
1960.	3.314	12.700	7.756
1961.	3.615	13.093	9.511
1962.	5.514	14.265	13.081	5.733
1963.	7.585	14.222	16.272	6.597
1964.	8.819	15.516	16.216	5.801
1965.	9.853	22.618	14.373	4.165	7.393	2.815
1966.	12.881	18.753	14.458	4.276	7.313	2.869
1967.	14.896	21.508	19.213	4.237	11.894	3.082
1968.	18.701	20.803	21.268	4.246	13.677	3.345
1969.	23.526	25.836	27.963	5.447	18.751	3.705
Ø 1956/60.	2.453 ³⁾	10.970	5.927
Ø 1961/65.	7.077	15.943	13.891
Ø 1965,69.	15.971	21.904	19.455	4.474	11.806	3.175

1) Marmelada, pekmezi, demovi i slatko od šljiva i ostalog voća,

2) Sokovi od voća: sirovi, koncentrirani i zaslađeni od svih vrsta voća, 3/1957/61.

Izvori: SB br 148, 187, 229, 260, 299, 315, 330, 377, 413, 426, 467, 483, 532, 538, 594, 633 i 645.

Kao što je vidljivo iz podataka, promet voćnih sokova u ugostiteljstvu naglo raste, tako da je između 1957/61. i 1965/69. godine povećan 6,5 puta. To je najveći porast prometa između svih vrsta pića u ugostiteljstvu.

Porast prometa voćnih sokova rezultat je naglo rastuće potrošnje tih proizvoda. Dakle, promatrana prometom u ugostiteljstvu, potrošnja voćnih sokova u Jugoslaviji naglo raste.

Promet voćnih prerađevina u trgovini na malo također brzo raste, pri čemu se primjećuju značajne promjene.

Promet prerađevina obuhvaćenih pod stavkom marmelada između 1956/60 i 1965/69. godine povećan je dva puta, ali je istodobno promet ostalih prerađevina ukupno povećan 3,3 puta. To znači da se u potrošnji voćnih prerađevina vrše promjene.

U skupini ostalih prerađevina od voća u prometu trgovine na malo dominiraju voćni sokovi. Njihov promet za pet godina je udvostručen, a od 51,4% u 1965. njihovo učešće povećano je na 67 % ukupnog prometa tih prerađevina u 1969. godini.

Promet suhog voća općenito je malen i u analiziranom nizu ne pokazuje značajnije promjene, dok je promet ostalih nespecificiranih prerađevina najmanji i postupno raste.

Tako su voćni sokovi u prometu u trgovini na malo izbili na drugo mjesto, što još jednom potvrđuje nagli porast njihove potrošnje.

Dakle, u Jugoslaviji naglo raste promet voćnih prerađevina, što znači da brzo raste i njihova potrošnja, ali je porast različit po skupinama proizvoda, tako da i ta potrošnja nije homogena. Najbrže raste potrošnja voćnih sokova.

Tendencije kretanja prometa voćnih sokova u ugostiteljstvu 1957-1969. i pojedinih skupina voćnih prerađevina u trgovini na malo 1956-1969. godine bile su:

	Jednažba trenda	Stopa rasta (%)
Ugostiteljstvo:		
Voćni sokovi	$Y_c = 5.653,2 + 1.715,9X + 191,7X^2$	19,48
Trgovina na malo:		
Marmelada	$Y_c = 8.230,49 + 1.167,42X$	8,37
Ostale prerađevine od voća ukupno	$Y_c = 2.809,83 + 1.567,59 X$	17,62
Voćne prerađevine ukupno	$Y_c = 11.040,32 + 2.735,01 X$	11,71

Ishodište: ugostiteljstvo = 1957, trgovina na malo = 1956. godina
 Jedinica Y-a: voćni sokovi = 1.000 l, ostale prerađevine = 1 tona
 Jedinica X-a = 1 godina

Promet voćnih sokova u ugostiteljstvu imao je izvanredno visoku stopu rasta, tako da se u prosjeku povećavao godišnje za jednu petinu. Visoke stope rasta bile su i u prometu svih voćnih prerađevina u trgovini na malo, iako su bile različite po skupinama proizvoda. Tako je i promet marmelade brzo rastao, ali je promet ostalih prerađevina ukupno rastao dva puta brže.

Značajno je, međutim, da je promet voćnih prerađevina ukupno u trgovini na malo (11,71%) rastao nešto brže od prometa svježeg voća ukupno (10,11%). Znači da usporedo s brzim porastom prometa i potrošnje svježeg voća podmirivane putem njega, u Jugoslaviji još brže raste promet i potrošnja voćnih prerađevina, što sa svoje strane zahtijeva ne samo adekvatan razvoj voćarske proizvodnje već i prerađivačke industrije.

Osim voćnih sokova, u statistici nema podataka o prometu ostalih voćnih prerađevina u ugostiteljstvu, iako je opće poznato da se one nalaze u njegovu prometu (marmelade, đemovi, kompoti i dr.). Stoga podaci o prometu voćnih prerađevina u Jugoslaviji nisu potpuni. Da bismo ublažili taj nedostatak navodimo podatke o prosječnoj proizvodnji voćnih prerađevina u industriji.

Tabela 10 Industrijska proizvodnja voćnih prerađevina u Jugoslaviji

Razdoblje	Poluprerađevine bez šećera	Prerađevine bez šećera	Prerađevine sa šećerom	Suho voće	Ostale prera-	UKUPNO
1955/59.	17.091	1.439	18.895	37.425
1960/64.	15.072	6.943	35.400	57.415
1965/69.	16.962	11.821	52.079	1.381	1.351	83.594
Indeks (1955/59 = 100)						
1955/59.	100,0	100,0	100,0	100,0
1960/64.	88,1	482,4	187,3	153,4
1965/69.	99,2	821,4	275,6	223,3

Izvori: SB br. 108, 136, 169, 205, 236, 272, 308, 357, 476, 528 548 i 627.

Navedeni podaci pružaju ilustrativnu sliku različitog porasta proizvodnje pojedinih skupina voćnih prerađevina u Jugoslaviji, koji je rezultat promjena u potrošnji.

Osim poluprerađevina bez šećera, čija je proizvodnja smanjena, proizvodnja ostalih prerađevina raste, među njima najbrže raste proizvodnja prerađevina bez šećera. Između 1955/59. i 1965/69. godine ona je porasla čak 8,2 puta, dok je proizvodnja prerađevina sa šećerom povećana za 175,6%, a ukupna proizvodnja poluprerađevina i prerađevina za 123,3%. Takav porast proizvodnje ujedno održava razvoj prerađivačke industrije i domaće potrošnje (ako se zanemari neznatni izvoz).

Ukupna proizvodnja voćnih polupreradevina i preradevina u Jugoslaviji na bazi trenda za 1955-1969. godinu prosječno je rasla za 4.717 tona ili po stopi od 9,17% godišnje.

Odatle je vidljivo da ne samo promet, nego da i proizvodnja voćnih preradevina u Jugoslaviji brzo raste, što je prvenstveno moguće kod rastuće potrošnje.

Iz svih do sada navedenih podataka vidljivo je da u Jugoslaviji ne raste samo potrošnja svježeg voća već i potrošnja voćnih preradevina i da je svaka od njih heterogena, ako se promatra po vrstama i skupinama voća i preradevina. Stoga je nužan adekvatan razvoj voćarske proizvodnje i prerade.

3) ZAKLJUČCI

Analiza potrošnje voća kao i analiza njenih izvora u Jugoslaviji pokazala je:

a) Da potrošnja voća po stanovniku, određena na temelju bilanci, općenito raste, ali različito po vrstama i skupinama. Stope rasta te potrošnje 1952-1969. godine iznosile su: svježe voće i grožđe 2,38%, orasi i bademi 0,008%, agrumi 17,86%, i suho voće 4,04% godišnje.

Najbrže je rasla potrošnja agruma, odnosno južnog voća, koje se skoro isključivo uvozi.

U prosjeku 1965/69. godine potrošnja po stanovniku iznosila je: svježe voće i grožđe 58,56 kg, orasi i bademi 1,62 kg, agrumi 5,12 kg i suho voće 0,8 kg.

Iako je najbrže rasla, potrošnja agruma još uvijek je relativno mala, jer je 1965-69. godine zauzimala samo 8% ukupne potrošnje svježeg voća. Zato se može očekivati daljnji porast njihove potrošnje, što će zahtijevati porast uvoza.

b) Prema podacima anketa, potrošnja voća rasla je u svim socijalno-ekonomskim kategorijama domaćinstava, ali različito po vrstama i skupinama. Tako je potrošnja svježeg voća po članu seljačkih domaćinstava 1955-1969. godine prosječno rasla po stopi od 2,74% godišnje, dok je porast potrošnje u četveročlanim radničkim porodicama između 1954/57. i 1958/61. godine iznosio 23,1%, a u adekvatnim službeničkim porodicama 23,6%. Od 1964. do 1969. godine također su rasle mjesečne nabavke svježeg voća u četveročlanim radničkim porodicama, ali je porast opet bio različit po vrstama. Znači da je diferencirano rasla njegova potrošnja.

c) Podaci iz bilanci kao i podaci anketa pokazali su da potrošnja svježeg voća nije homogena, jer se osim visine mijenja i njena struktura po vrstama i skupinama, tako da je porast potrošnje svake od njih različit. Ova je konstatacija značajna za stajališta adekvatnog razvoja voćarstva.

d) Struktura potrošnje svježeg voća u Jugoslaviji mijenja se i po izvorima

Promet svježeg voća u trgovini na malo općenito raste. Između 1956. i 1969. godine njegove stope rasta iznosile su: jabuke 3,27%, ostalo svježe voće 15,42% i svježe voće ukupno 10,11% godišnje.

Naročito brzo je rastao promet južnog voća, tako da je ono 1965/69. godine zauzimalo 43,6% ukupnog prometa svježeg voća u trgovini na malo, što je bilo moguće zbog veoma visokih stopa uvoza. Tako je značenje južnog voća u prometu trgovine na malo i u potrošnji svježeg voća bivalo sve veće.

Unatoč velikom porastu prometa u trgovini na malo, seljačka tržnica još uvijek je veoma značajan prometni kanal na domaćem tržištu svježeg voća, jer je 1965/69. godine na nju otpadalo 47,7% ukupnog prometa. Ona je naročito značajna u prometu skupine ostalog voća, tj. voća u kojem nisu obuhvaćene jabuke, grožđe i južno voće.

e) Prosječni promet svježeg voća po stanovniku u trgovini na malo i na seljačkoj tržnici 1965/69. godine iznosio je 15,38 kg ili 24,1% njegove potrošnje. Dakle, tri četvrtine potrošnje nije podmireno putem tržišta. Zato je domaće tržište svježeg voća malo i nerazvijeno. Dominantna je prirodna potrošnja.

f) Struktura potrošnje svježeg voća po izvorima bitno je različita po socijalno-ekonomskim kategorijama domaćinstava. Tako je u 1968. godini prirodna potrošnja u poljoprivrednim domaćinstvima zauzimala 85%, a u nepoljoprivrednim samo 6%. Zato će socijalno-ekonomska transformacija stanovništva izazvati daljnje širenje tržišta, za što je potreban adekvatan razvoj voćarstva.

g) Na domaćem tržištu brzo raste i promet voćnih prerađevina, iako različito po vrstama i skupinama proizvoda. Općenito, najbrže raste promet voćnih sokova. Njihov promet u ugostiteljstvu 1957-1969. godine rastao je po stopi od 19,48%, a stope rasta prometa u trgovini na malo 1956-1969. bile su: marmelada 8,37%, ostale prerađevine (uključivo voćne sokove) 17,62% i voćne prerađevine ukupno 11,71% godišnje.

Tako velik porast prometa prvenstveno je uzrokovan porastom potrošnje.

Potrošnja voćnih prerađevina također nije homogena.

h) U Jugoslaviji brzo raste i proizvodnja voćnih prerađevina; njena stopa rasta 1955-1969. godine iznosila je 9,17% godišnje. Zato porast potrošnje voćnih prerađevina zahtijeva adekvatan razvoj prerađivačke industrije, kao i voćarske proizvodnje, radi osiguravanja potrebnih sirovina.

Sa stajališta potrebnog razvoja voćarstva zato nije dovoljna samo analiza potrošnje svježeg voća.

i) Općenito, potrošnja svježeg voća i voćnih prerađevina u Jugoslaviji raste, ali različito po vrstama i skupinama voća i prerađevina. U tom smislu svaka od njih javlja se kao agregatna veličina, koja se postupno dezagregira.

Zato su potrebne detaljnije analize potrošnje svježeg voća i voćnih prerađevina, kako bi se adekvatno mogla usmjeravati voćarska proizvodnja i prerađevina. U tom smislu postojeća statistika potrošnje (i proizvodnje!), kao i dosadašnja istraživanja potrošnje svježeg voća i voćnih prerađevina u nas nisu dovoljni.